

Yûnus Emre ve Ahilik-Fütüvvetçilik

Lütfi Bergen

Ahilik zihniyetini yeni bir paradigma ile ele almak mecburiyeti bulunmaktadır. Bu paradigma değişikliği sağlanırsa, bir yandan Ahmet Yesevî→ Hacı Bektaş-ı Velî→ Taptuk Emre→ Yûnus Emre silsilesi, diğer yandan Evhadüddîn-i Kirmani→ Ahi Evren→ Taptuk Emre→Yûnus Emre silsilesi üzerinden “Anadolu fütüvvetçiliği” temelinde bir tarih dizimi inşa edilebilecektir.

Dikkat edilirse burada iki farklı coğrafyadan Anadolu’ya giren silsileler işaret edilmiştir. Bu silsilelerden ilki Bağdat fütüvvetçiliğidir; Irak bölgesinde Ayyâr ismi verilen, sadece avret yerlerini örten, başlarına hurma yaprağından yapılmış başlık koyan, boyunlarına çan, yular veya ip takan serseri fityan grubu düzene karşı tavır takınarak, yağma ve çapul gibi toplum düzenini bozucu faaliyetlerde bulunmaktadır. Halifenin döneminde Bağdat fityanı Ruhhasiyye, Haliliyye, Mevludiyye, Nebeviyye, Şahiniyye gibi farklı gruplara ayrılmıştır. Cahiliye Arap döneminden beri gelen bu fütüvvet toplulukları sufi âlim Ömer Sühreverdi’ye “fütüvvet risalesi” yazdıran ve H.575-622/M.1180-1225 yılları arasında hilafet makamında kalan Abbasi Halifesi Nasır Li Dînîllah tarafından yeniden teşkilatlanmıştır. Halife, fityan topluluklarının lideri Şeyh Abdülcebbar ve oğlu Yusuf’u saraya davet edip, onlarla görüşükten sonra şeyhin elinden fütüvvet şalvarı giymiştir. Nasır Li Dînîllah 604/1207 yılında kendisini bütün fityan gruplarının başı ilan etmiştir. Halife, kendisine tabi olmayan bütün fütüvvet gruplarının ilga edildiğini bir fermanla ilan etmiş, bütün fityan gruplarını birleştirip “Seyyidü’l-Fityan” olmuştur (Güzel, 2014: 70-71).

Nasır Li Dînîllah’ın fütüvvetçi politikaları neticesi Alamut Batınî şeyhi Celaleddin III. Hasan 608/1211 yılında Bâtınî inancından Sünnî inanca döndüğünü ilan ederek Halife Nâsır li-Dinillâh’a biat ve sadakat yemini etmiştir. Halife, Samerrâ kentinde tamir ettirdiği Gaybetü’l-Mehdî türbesinin kitabesinde kendisini Şîilerin koruyucusu olarak tanımlamıştır. Ayrıca 580/1184 yılında İmam Musa Kazım türbesini emin bölge ilan etmiştir. Halife Nâsır li-Dinillâh’ın Şîileri kendine bağlama politikası başarılı olmuş, Irak’ta Sünnî-Şîi geriliminin azalmasına bağlı olarak toplumsal çatışmalarda azalmıştır. Halife Nâsır li-Dinillâh, fütüvveti yeniden tanzim ettikten sonra Müslüman devlet hükümdarlarını fütüvvete davet eden fermanlar göndermiştir (Güzel, 2014: 67). Nihat Azamat’a göre Abbasî Halifesi Nâsır-Lidînillâh’ın Anadolu’ya elçilik görevi ile gönderdiği kişi, Evhadüddîn-i Kîrmânî’dir (Azamat, 1995: 519). Evhadüddîn-i Kîrmânî 1180-1195 arasında Bağdat’ta bir medreseye girerek İbnü’l-Kâs’ın Şâfiî fikhına dair el-Miftâh’ını okuyup ezberledi. Ardından Hakkâkiyye Medresesi’ne müderris tayin edildi. Bir müddet sonra müderrisliği bırakarak sıkı bir riyâzet hayatı yaşamaya başladı. Bu yıllarda Bağdat’ta şöhreti oldukça yaygın olan Sühreverdiyye şeyhi Rükneddîn-i Sücâsî’ye intisap etti. Tebriz’e giderek tanınmış sûfilere Zâhid-i Tebrîzî ile görüştü. Daha sonra Nahçıvan, Gence ve Şirvan’a gitti. Uzun bir süre Nahçıvan’da ikamet etti. Menâkıbnâmesinde, Ebü’l-Ferec İbnü’l-Cevzî ile (ö. 597/1201) Celâleddîn-i Ta’likânî’nin Şeyh Sücâsî’yi Dicle kenarındaki Derece adı verilen dergâhında ziyaret etti; 1200 tarihinden önce bu dergâhta hilâfet aldı. 1204 yılında Anadolu’ya geldi; ertesini yıl Konya’da bulunan Muhyiddin İbnü’l Arabî ile görüştü (Azamat, 1995: 519). Halife Nâsır li-Dinillâh’ın gönderdiği elçiler İslâm dünyasının değişik coğrafyasını hilafete davet etti. Mısır Eyyübî sultanı Âdil, Cezire ve Ahlât hâkimi Eşref, Hama hâkimi Mansur, Halep hâkimi Zâhir, Şiraz Atabegi Sa’d, Gur sultanı Şihabüddin, Anadolu Selçuklu sultanı İzzeddin Keykavus ve ondan sonra sultan olan Keykubad halifenin fütüvvete davetine olumlu cevap vererek halifenin elçileri elinden fütüvvet libası giymişler,

halifeyi fütüvvette önderleri ve şeyhleri olarak kabul etmişlerdir (Güzel, 2014: 72). Görüldüğü üzere Anadolu’da fütüvvetin bir kaynağı aslen Türk olan Nâsır li-Dinillâh’ın hilafet merkezli feta hareketidir. Diğer silsile ise Ahmed Yesevi ile Horasan’dan Anadolu’ya giriş yapmıştır.

Savunduğum teze göre Anadolu’da fütüvvet (hanif ahlâkçılığı) inancının üç ana ekolü faaliyet göstermiştir. Ayrıca İbn Arabi ile Mevlana’nın da bu ekolden (melametten) etkileneceklerdir.

Türkiye’de ahilik çalışmaları, fütüvvetin genel ekseriyetle aşağıda şemasını verdiğim üç ana okul ile hareket ettiği hususuna çok dikkat kesilmemektedir. Kabul ettiğim teze göre ahiliğin ve fütüvvetin kök ideolojisi “haniflik”tir. Kur’an’da “feta” olarak bahsedilen Hz. İbrahim, Ashab-ı Kehf, Hz. Yusuf’un zindan arkadaşları, Hz. Musa’nın seyahat ettiği arkadaşı gibi şahsiyetlerle “Tevhid ahlâkı” olarak hareket eden “fütüvvet ehli”, Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e “nübüvvet” rehberliğinde gelmiştir. Hz. Muhammed’in vefatı ile fütüvvet artık “velayet” olarak Hz. Ali’nin rehberliğine geçmiştir. Fütüvvetçiliğin esasları beşinci imam Cafer-i Sadık ile yeniden belirlenmiş, Yusuf Hemedanî tarafından da üç ana okul olarak özellikle Türk hâkimiyet bölgelerinde (İpek Yolu) siyasî/iktisadî/içtimaî bir yapı inşa etmiştir.

Cafer-i Sadık		
Yusuf Hemedanî		
Ahmet Yesevî	Abdülkadir Geylani	Ziyâü’l-es Sühreverdi
Lokman Perende	Ömer Sühreverdi	Kutbeddin-i Ebherî
Hacı Bektaş-ı Velî	Şeyh Abdül-Cabbar	Rükneddin-i Sücasi
Ahîlik-Musâhiplik	Nasır Li Dînillâh	Evhadüddîn-i Kirmânî
	Evhadüddîn-i Kirmânî	Ahi Evren
	Taptuk Emre	Ahi Teşkilatı
	Yûnus Emre	
	Fütüvvet Teşkilatı	

Kural olarak özellikle sünnî kesimde Yûnus Emre’nin “sufî” olduğu dile getirilmekte, onun “fütüvvetçi” olarak kimliği yok sayılmaktadır. Örneğin Sezai Karakoç, Yûnus Emre’yi “dergâha ‘doğru mürit’ getiren bir derviş” olarak tasvir etmektedir:

“Yûnus’un Taptuk’un evine kırk yıl dağdan odun taşınması, hiçbir zaman da eğri bir odun götürmemesi, Yûnus’un Taptuk Emre yolunda çalıştığını, ona daima elverişli ve sağlam, dört başı mamur müritler bulduğunun sembolüdür. ‘Bu kapıdan eğri bir şey girmez’ derken, Taptuk yoluna girenler hakkındaki düşüncesini çizer. Ayrıca, kırk yıl hiç eğri odun getirmemek gibi bir harika, Yûnus’un hep ideal çizgiler peşinde koştuğunu, ideal bir dünyanın adamı olduğunu, reelde ideal çizgiler yakaladığını, ‘dağ’dan, yani kendisine has bölgeden, yalnızlığından sihirli bir seçişle halk malzemesini en altın bir ölçü içinde biçimlendirdiğini anlatan, yani Yûnus’un sanatına ışık tutan bir halk düşüncesi verimi oluyor bu menkıbe.” (Karakoç, 2011: 31-32).

Necdet Tosun’a göre Yûnus Emre’nin tarikat silsilesi şöyledir:

“Yûnus Emre’nin şeyhi, Tapduk Emre’dir. Bazı kaynaklara göre Tapduk Emre bir Kadirî şeyhidir. Bazı kaynaklara göre Buharalı Şeyh Sinan isminde bir zâtın mürid ve halifesidir. Bazı kaynaklara göre Evhadüddîn-i Kirmânî’nin mürididir. Bazı kaynaklara göre ise Barak Baba’nın mürid ve halifesidir. Yûnus Emre’nin bir şiirindeki (*Yûnus’a Tapduk u Saltug u Barak’dandur nasîb / Çün gönülden cûş kıldı ben niçe pinhân alam.*) ifadeleri onun silsilesi hakkında bilgi vermekte, Tapduk Emre’nin şeyhinin Barak Baba olduğunu ifade etmektedir (...) Barak

Baba'nın şeyhi Sarı Saltuk'tur. Nitekim Barak Baba şathiye tarzındaki (Heyhâte heyhût, Saltuk Ata, miskîn Barak) sözleriyle şeyhinin Sarı Saltuk olduğunu ifade etmiştir (...) Sarı Saltuk'un şeyhi Mahmûd Hayrânî'dir (ö. 667/1269). Mahmûd Hayrânî'nin şeyhi Ahmed er-Rifâî'dir (ö. 578/1182). Bu kaynaklardan en-Necmü's-sâ'î'de Mahmûd Hayrânî'nin Rûm yâni Anadolu'dan Irak bölgesindeki Ümmü Abîde'ye gittiği, orada Ahmed er-Rifâî'ye intisap ile on iki sene hizmet ettiği, sekr ve vecd ehli olduğu, sonra icâzet alıp Anadolu'ya döndüğü, Anadolu'da Sarı Saltuk'un kendisine intisap ettiği anlatılır.” (Tosun, 2013: 109-111).

Sezai Karakoç, Yûnus Emre'nin tarikat silsilesinde “Babaî” dervişlerin bulunduğu iddiasını reddetmekte, onu Mevlânâ'dan etkilenmiş bir derviş saymaktadır:

“Anadolu'nun yeniden kuruluşunda, Mevlâna Celaleddin, metafizik planın mimarıdır (...) Mevlâna, Anadolu'nun, hatta bütün İslâm dünyasının, Doğu'nun ‘tabib-i manevî’si olur. Yedi yüzyıl sonra 20. yüzyılın büyük İslâm düşünürlerinden İkbâl’in düşüncesini Mevlâna'ya bağlaması boşuna değildir. Mevlâna, Batı'nın karşısına doktriniyle öyle güçlü olarak çıkmıştır ki, görüşlerinin bugün Batı'da bile yankıları olmaktadır (...) Yûnus, Mevlâna'ya son derece saygılıdır ve onun büyük yerini son derece idrak etmiştir: *‘Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kılalı / Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır.*’ diyor Yûnus. İşte Yûnus'a ait olduğunda şüphe olmayan ve Yûnus'un Mevlâna hakkındaki fikrini içinde taşıyan ve beytin dışında yorum aratmayan eşsiz beyit. Yûnus, bıçak kesimi bir buluşla, Mevlâna'nın metafiziğini ‘Görklü nazar’ olarak isimlendirmiş ve vasıflandırmıştır. Evet, Mevlâna'nın metafiziği ‘muhteşem bakış’ felsefesidir. ‘Işık’ felsefesi.” (Karakoç, 2011: 13-14).

Baki Yaşa Altınok ise çok haklı olarak Yûnus Emre ve çevresini (Taptuk Emre) ‘metafizik’ bir derviş profiliyle resmetmeyi reddetmektedir. Altınok'a göre Taptuk Emre-Yûnus Emre çizgisi ekonomik gerçekleriyle ele alınacak bir “Anadolu resmi” içinde anlam kazanmaktadır:

“Fütüvvet hareketi Anadolu'ya geldikten sonra İslâm dünyasının hiçbir döneminde görülmeyen, büyük gelişmeler göstererek Ahi teşkilatı dediğimiz yalnız Türklere özgü bir kuruluş haline dönüşmüştür. Ahiler, Müslüman Türklerin Anadolu'da yeni fethedilen şehirlere yerleşmelerine önemli katkıda bulundular. Şehir merkezlerindeki ticareti ellerinde tutan yabancılara karşı lonca üyeleri olarak, bir sosyal ve manevî yardımlaşma topluluğu haline geldiler. Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un teşkilata girmesiyle Ahiliğin ana tüzüğünü oluşturan Fütüvvetnâmeler, dönemin Anadolu yapılanmasına uyarlanarak, Ahilik tasavvufi bir dönüşüme başlamıştır (...) 1219 yılında Selçuklu tahtına oturan I. Alaaddin Keykubad'ın özellikle ticaret adamını ve ticari hayatı desteklemesi neticesinde, şehirlerde yaşayan halk ekonomik yönden yüksek bir hayat tarzı yakalamıştı. Ticaret yolları üzerinde eşkıyanın kesebileceği dar ve dağ geçitlerine gözcü birlikleri yerleştirilerek yolcuların güvenliği sağlanmaktaydı. Bu dönemde Anadolu'da yapılmış olan kervansarayların çokluğu da yol güvenliği ve ticari hayatın geliştiğinin önemli bir kanıtıdır. Karadeniz limanlarından gelen mallar Trabzon, Samsun, Amasya, Kırşehir istikametiyle Akdeniz'e ulaştığı gibi, Tebriz'den gelen mallar da Erzurum, Sivas, Kayseri, Kırşehir, Aksaray ve Konya yoluyla Payas kıyılarında Alaiye ve Antalya limanlarına kolaylıkla ulaşıyordu (...) O dönem Karadeniz limanlarından ve Tebriz'den gelen malları başkent Konya ve Akdeniz limanlarına taşıyan kervan yolu yoğunlukla Kayseri, Kırşehir, Aksaray'dan geçmektedir. İpek Yolu, Anadolu Selçuklu döneminde doğu-batı, kuzey-güney yönünde Anadolu'yu hiçbir ülkede olmadığı kadarıyla bir ağ gibi dolaşır, doğuda Erzurum, Sivas, Kayseri ve Konya'da düğüm oluşturan bu yollar kuzeyde Sinop, güneyde Antalya'ya kadar uzanırdı. 13. yüzyılda Anadolu kervan yolları, önemli ticaret merkezlerini birbirine bağlarken, başkent Konya'da düğümleniyor, böylece başkent her yöne ilişkisini sağlıyordu (...) Karadeniz ve Tebriz kervan yolunu başkent Konya'ya bağlayan bu yol, Tabduk Emre ile Yûnus Emre dergâhı tarafından korunuyor. Öncelikle yol güvenliği olmak üzere yolcuların ve yöre halkının her türlü ihtiyaçları sağlanıyordu. Bu bölgede kendilerine verilen

topraklarda tarım yapıyor, hayvan besliyor, bağ bahçe kuruyorlardı (...) Dönemin birçok Alp Ereniyle birlikte Yûnus Emre'nin de asıl kimliği örtülerek, elinde asa, sırtında heybe, diyar diyar dolaşarak, ilâhiler söyleyen miskin, ülkede yaşanan sosyal olaylara kayıtsız bir şahsiyet olarak tanıtılmıştır (...) Yûnus Emre, Moğol zulmü, Selçuklu idarecilerinin adaletsizliğini çekinmeden şiirlerinde dile getirmiştir.” (Altınok, 2017: 231, 238-239).

Baki Yaşa Altınok ayrıca Yûnus Emre'nin “dergâha odun getiren” biri olmadığını, meslek erbabı biri olarak hayatını idame ettiğini de belirtir:

“Pir-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî'nin çok sayıda melâmet neşvesiyle yetişen mutasavvıf gönül erleri bulunuyordu. Yine bunların arasında dokumacılar, demirciler, silah ustaları, saraçlar ve ağaç oymacılığı işiyle uğraşan sanat erbabı mutasavvıflar vardı. Zira Yesevî geleneğinde sanatı olmayan ve başkasının kazancıyla geçinen insan, dergâhlara alınmazdı. Yesevî dervişlerinden Hazini, şeyhi Seyyid Mansur'un hayatı, mesleği ve tasavvufî geleneği hakkında şu bilgiyi verir: 'Moğol fetret devrinde Anadolu'da kıtlık had safhadadır. Geçinmek için çul dokur, kaşık yontar, *kaşıktıraş* lakabıyla anılır. Semerkand'a gider daha sonra da Buhara'daki Süleyman Gaznevî dergâhında yıllarca odunculuk ve suculuk yapar.' Bu gelenekle yetişen Yûnus Emre'nin de dergâha salt odun taşıyan birisi olmadığı, ağaç oymacılığı, kaşık, kepece yapan sanat sahibi olduğu araştırılmalıdır.” (Altınok, 2017: 231, 230).

Yûnus Emre'nin hayatını ahilik/melâmet/fütüvvet ekolü içinde ele almak, Yûnus Emre'nin şeyhi Taptuk Emre'nin mürşidi Evhadüddîn-i Kîrmânî'nin ahi teşkilatı kurucusu kimliğinin gereği kabul edilmelidir. Mikail Bayram'a göre Yûnus Emre'nin şeyhi Taptuk Emre'nin mürşidi Evhadüddîn-i Kîrmânî'dir. ⁽¹⁾ Necdet Tosun'un da Taptuk Emre'nin mürşidinin

¹ Mikail Bayram şöyle yazmaktadır:

“Anadolu Selçukluları Devri'nin en ünlü şair-mutasavvıflarından olan, Türkmen asıllı Şeyh Evhadüddîn-i Kîrmânî'nin başlattığı Evhadiyye hareketi de XIII. asrın başında Kayseri'den neş'et etmiş, en güçlü siyasî-fikrî ve dinî (tasavvufî) bir mahiyette tezâhür etmiştir. Özellikle I. Gıyasü'd-din Keyhüsrev ve oğlu I. Alâü'd-din Keykubad zamanında iktidarın destek ve himayesini kazanmıştır. Bu hareket aslında, 34. Abbasî halifesi en-Nâsir li-Dinillah'ın organize ettiği ve yönettiği “Fütüvvet Teşkilatı”na bağlı olarak kurulmuştur. Şeyh Evhadüddîn-i Kîrmânî Abbasî Halifeliği tarafından, Anadolu'ya Şeyhu's-suyûhi'r-Rum (Anadolu'daki şeyhlerin şeyhi) olarak gönderilmiştir. Bu bakımdan Evhadüddîn-i Kîrmânî Fütüvvet Teşkilatı'nı Anadolu'da kadrolaştıran ve yöneten kişidir. Bu yönü ile O, Anadolu Ahi Teşkilatı'nın (Ahiyân-ı Rum) ve bu teşkilatın kadınlar kolu olan Anadolu Bacıları Teşkilatı'nın (Bacıyân-ı Rum) teşekkülünde de büyük rol oynamıştır. Evhadü'd-din'in Ahi Teşkilatı'nın baş mimarı sayılan ve “Ahi Evren” diye bilinen Şeyh Nâsîrü'd-din Mahmud el-Hoyî'nin kayınpederi ve Bacılar Teşkilatı'nın lideri Fatma Bacı'nın babası olduğunun hatırlanması, onun Anadolu'ya has olan bu iki tarihî kuruluş içindeki yeri ve önemini açıklamaya yeterlidir. Ahi Teşkilatı ve bu teşkilatın kadınlar kolu olan Bacılar Teşkilatı (Bacıyân-ı Rum) da, ilk olarak Kayseri'de kurulmuş ve buradan da Anadolu'ya yayılmıştır. Meşhur Şeyhü'l-İslam Ebu's-Suûd Efendi'ye nispet edilen bir risâlede, Yûnus Emre'nin şeyhi olarak tanınan Taptuk Emre'nin, Evhadüddîn-i Kîrmânî'ye mensup olduğu ve onun zamanına yetişip, kendisinden istifade ettiği bildirilmektedir. Niğdeli Kadı Ahmed, Taptuk Emre'nin ve pek çok müridlerinin, Moğollar tarafından öldürüldüklerini yazmaktadır (...) Taptuk Emre'nin, 'el-Veledü's-şefik' adlı el yazmasında Kayseri'nin Develi ilçesinde medfun olduğu kayıtlıdır. XI. asırda İbrahim Hacı'ya mensubiyeti bulunan dervişler, Develi ve köylerinde mevcut imişler. Niğdeli Kadı Ahmed, bu Taptuklu dervişlerin Evhadüddîn-i Kîrmânî'ye mensup olduklarını yazmaktadır. Bu tespite göre, ünlü şairimiz Yunus Emre de bir Evhadî derviştir (...) Aksaray ve Kayseri de yaşayan, Somuncu Baba diye tanınan Aksaraylı Şeyh Hamidü'd-din, oğul ve torunlarının da Evhadü'd-din'in bağlıları olduğu görülmektedir (...) Mutasavvıflar bu 'Seyr-i Sülûk'ün uygulanışında iki metot belirlemişlerdir. Bunlardan biri 'Seyr-i Sülûk-i Enfûsî' diye adlandırılır ki, kişiyi (müridi) benliğine yöneltmek ve benliğindeki şeytanî duygulardan, düşüncelerden arındırmak hedef alınır. Bu metotla nefisteki kötü istekleri kontrol altına alınır ve bu suretle esas maksat olan üstün insan (İnsan-ı Kâmil) yaratmaya çalışılır. Bunun için müride belli virdler verilir ve zikirler yaptırılır. Yoğun ve şiddetli egzersizler ve riyâzetler uygulanır (...) Diğer yol ise, 'Seyr-i Sülûk-i Âfâkî' diye adlandırılır (...) Bu yol da dışa dönüklük (Objektif) yoludur. Bu yolda eserden, eserin sahibini, yani Sâni'i, Cenab-ı Allah'ı bulmaya çalışılır. Cenab-ı Allah'ın sıfat ve fiilleri eşyada tecelli ettiğinden, eşyanın tezekkür ve tefekkürü insanı Allah'a vuslata götürür (...) Bu iki yolun mensupları birbirleriyle mücadele ve rekabet halinde bulunuyorlardı (...) Anadolu'da Ahi teşkilâtı mensuplarının melâmî meşrepli olmaları Evhadü'd-din'den gelmektedir. Çünkü

Evhadüddîn-i Kîrmânî olduğuna dair görüşü naklettiği görülmektedir. Bu durumda Evhadüddîn-i Kîrmânî'nin hem Ahi Evren ile “Ahi Teşkilatı”nı kurduğu, hem Anadolu Selçuklu hükümdarlarına “fütüvvet kuşağı” bağlayarak fütüvvetçiliği devlet politikası haline getirdiği, hem de Taptuk Emre gibi müritleriyle İpek Yolu üzerinde “sufi karakol” hizmetini düzenlediği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Hz. Âdem'den gelen “feta hareketi”nin Anadolu’da 1) Ahi Teşkilatları (Ahi Evren), 2) Fütüvvet Teşkilatları (Taptuk Emre-Yûnus Emre), 3) Ahilik-musâhiplik toplulukçuluğu (Hacı Bektaş-ı Velî) olarak hareket bulduğu söylenebilecektir. Ancak Hacı Bektaş-ı Velî'nin Yesevî'den gelen yeni bir programla Anadolu’yu şenlendirdiği ve “feta hareketi” yeniden örgütlediği söylenebilecektir.

Evhadüddîn-i Kîrmânî'nin Anadolu’yu teşkilatlaması sadece ahi oluşumları ve teşkilatları düzenlemek suretiyle olmamış, yöneticilerle halk arasında köprü vazifesi gören bir “denetleme” fonksiyonu da göstermiştir:

“Evhadüddîn-i Kîrmânî gibi gezgin Türkmen şeyhler Anadolu’daki seyahatleri esnasında bir müfettiş gibi köylülerin ve çalışanların problemlerini dinler ve onların herhangi bir haksızlığa uğramalarına engel olmaya çalışırlardı. Şeyh Evhadüddîn-i Kîrmânî bir defasında Kayseri’de Türkmenleri taciz eden bazı ümerayı bir mektup yazarak Sultan Alaü’-d-din Keykubad’a şikâyet etmiştir. Alaü’-d-din Keykubad da geciktirmeden hemen Türkmenler lehine bir siyasetle gereğini yapmıştır.” (Bayram, 2017: 60).

Feta zümrelerinden üçüncüsü olan “Ahiler” toplum inşa eden ve hatta şehir inşa eden bir örgütlenme biçimi ile hareket etmektedir. Ancak bu hareket, günümüzde yanlış şekilde “Ahi Teşkilatı” olarak indirgenmekte, “esnaf kültürü” sayılmaktadır.

Geçmişte “Toplulukçu Ahiler” ile “çarşı” ilişkisi günümüzde sanıldığından farklı bir dinamik tesis etmiştir. Ahi Evren’in kurduğu teşkilat dışında kalan bu “Toplulukçu Ahiler” çarşıya giren ve geliştirdikleri kültürle onu belirleyen bir zümre olarak ortaya çıkmazlar. Tam aksine bu kesim ahilerin ortaya çıkışı ile “pazar ve mahalle” de ortaya çıkmakta, tabandan başlayan bir dayanışma toplulukluğu içtimaî hayatı tesis etmektedir. Ekonomik faaliyet ahilerin “el kâsibu habibullah” şiarlarının yansımaları olmakla beraber varoluşlarının bütünü temsil etmez. Ömer Lütfi Barkan’ın *Kolonizatör Türk Dervişleri* makalesine başvurulduğunda görülecek ki, ahiler köylerde de örgütlenmişlerdir. Diğer ifadeyle kırsal üretim zanaatkârlık olmadığına göre “köy ahileri” pazar dışı bir üretim faaliyeti yürütmüştür. Bu hakikat, ahileri farklı bir paradigma içinde değerlendirmeyi gerekli kılar. Nitekim Mikail Bayram da fütüvvet esaslarının köy teşkilatı gerçekleştirdiği hususuna dair açıklamalar yapmaktadır:

“Kubreviyye Tarikatı şeyhlerinden olan Necmü’-d-din-i Daye 1223(620) de kaleme aldığı ‘Mirsâdü’-l-ibâd’ adlı eserinde ‘Köy sahipleri, köy ağaları ve çiftçi ve işçilerin uymaları gereken kurallar’ başlığı altında orijinal bilgiler vermiş ve eserini Türkiye Selçuklu sultanı I. Alaü’-d-din Keykubad’a sunmuş ve bu sultanın iltifatına mazhar olmuştur. Bu bakımdan onun eserinde köylerin yapılanması ve köy yönetimi ile ilgili kuralların titizlikle uygulandığı muhakkaktır. Bu sebeple Necmü’-d-din-i Daye’nin köylerin yönetimi ve ziraat ile uğraşanların uymaları gereken ahlâkî kurallar ve aralarındaki hiyerarşik ilişkiler hakkındaki açıklamaları, Selçukluların Devleti yöneticileri için örnek teşkil etmiştir.” (Bayram, 2017: 53).

Selçuklular zamanında Ahiler ona mensuptular (...) Ahilik ülküsündeki kendisini topluma adama ve topluma hizmet aşkı, karşılık beklemeksizin, yolcuya düşküne, muhtaca, yardım elini uzatma, yedirme, içirme, barındırma, vs. Melâmet felsefesine dayandığını gösterir.” (Bayram, 2002: 320-327).

Bazı yazarların iddia ettiğinin aksine Ahilik günümüzde yaşamamaktadır. Yani kimi bedestenlerde esnafın sabahları toplanıp toplu dua ederek dükkanlarını açması “ahiliğin yaşadığı” yargısını haklı çıkarmamaktadır. Ahiliğin “haram yemeyeceksin”, “zina etmeyeceksin”, “yalan söylemeyeceksin”, “çalmayacaksın” gibi Hz. Âdem’den bu yana tüm peygamberlerin toplumlarına götürdükleri “tevhid ahlâkı”na dair prensiplere sahip olması ve “zanaatçı alım-satım” faaliyetinde bulunmaları, kimileri tarafından onların “iktisadî kültür adamları” oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Son tahlilde Hz. Âdem’den gelen üç feta oluşumu [1-Ahilik Teşkilatı, 2-Fütüvvet Teşkilatı, 3-Toplulukçu Ahilik] günümüzde yaşamıyor. Bunun üç nedeni var: **Birincisi**, ahiliği/ahi teşkilatını/fütüvvet teşkilatını oluşturan hususun bir toplum inşası olduğunun unutulmuş olmasıdır. Ahiler “aile” temelli bir oluşum olduğundan “mahalle” inşa ederek zuhur etmektedirler. Oysa günümüzde “aile” dağılmıştır. Peygamberler tarafından öğretilen helal rızık arayışının aracı olan mesleklerin ustalarının (pirlerinin) geçim ekonomisini sürdüreceği çırak bulamaması da bu dağılmayı kanıtlamaktadır. Paranın kutsallaştığı, sermaye biriktirmenin din haline geldiği modern topluma ahiliğin helal rızık arayışı ağır gelmektedir. **İkincisi**, ahilikte işçi-işveren ilişkisi, yani efendi-köle ilişkisi bulunmamaktadır. Oysa modern toplumda ilişki biçimi beşerî sahanın “sermaye sahipleri-mülksüzler” olarak bölünmesiyle sürdürülebilmektedir. Nitekim günümüzde emek sömürsü, geçmişteki köle emeğinin sömürsünden daha da yıpratıcı bir “yoksunluk toplumu”nu varlığa çıkarmıştır. Geçmişte efendiler kölelerin yiyeceğini vermekte, yatacak yer göstermekteydi. Günümüzde ise “özgürleştirilmiş” toplumlarda evsizlik ve açlık derecesindeki fakirlik oranı giderek yükselmektedir. **Üçüncüsü** ise, ahiler seri üretim faaliyeti yapmamakta idiler. Yani emtia üretmemekte, eşya imal etmekteydiler. Eşya ise “şahsa özel” ve uzun ömürlü bir varlıktır. Oysa modern üretim faaliyeti “herkes için”, “birbirinin aynı” ve “sınırlı ömürlü” olan malları pazara sunmayı gözetmektedir. Modern imalat düşüncesi “eskime ömrü” daha baştan belirlenmiş emtiaları piyasaya sürdüğünden, aslında “arızalı ürün” sunarak daha en baştan “ahlâk dışı” bir sermaye hareketi olarak düzenini kurmuştur. Oysa Hz. İsa (as) bir fütüvvet ehli olarak piyasada hile ile hâkimiyet tesis eden din bezirganlarının tezgâhını ayağı ile devirmişti. (2)

Kaynaklar:

- Altınok Baki Yaşa, *Yeni Vesikalara Göre Yûnus Emre'nin Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Şeyh Ede Balı İle İlişkisi*, Yûnus Emre Kitabı, Editör: Orhan Kemâl Tavukçu, Aksaray Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017.
- Azamat Nihat, *Evhadüddîn-i Kirmânî*, TDV İslâm Ansiklopedisi, c: 11, 1995.
- Bayram Mikail, *Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadî Dervişler*, Türkler Ansiklopedisi, Editörler: Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Bayram Mikail, *Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı*, USAD, Sayı: 6, ss: 53-64, E-ISSN: 2548-0154, 2017.
- Güzel Fatih, *Halife Nâsır li-Dinillâh'ın Abbâsîlerin Hakimiyetini Canlandırma Çabaları*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, 2014
- Karakoç Sezai, *Yûnus Emre*, Diriliş Yayınları, 2011.
- Tosun Necdet, *Yûnus Emre Rifâi, Hacı Bektaş Vefâi*, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 31, 2013.

² **Yuhanna İncili 2/2-12:** İsa, anası, kardeşleri ve şakirtleri Kefernahuma indiler ve orada günlerce kalmadılar. **Yuhanna 2/2-13:** Yahudilerin Fışı yakındı; İsa da Yerusâlime çıktı. **Yuhanna 2/2-14:** Mabette sığır, koyun ve güvercin satanlar ile sarrafları oturmakta buldu. **Yuhanna 2/2-15:** İplerden bir kamçı yapıp hepsini, koyunları da sığırları da, mabetten kovdu, sarrafların paralarını döktü, ve masalarını devirdi; **Yuhanna 2/2-16:** Ve güvercin satanlara dedi: Bunları buradan kaldırın; Babamın evini bir ticaret evi yapmayın.